تایەر تۆفیق دەنگێکی هونەریی ڕەسەنە

کەریم شارەزا

ئەوەی لای هەموو کەسێکی شارەزای هونەریی ئاوازو گۆرانی کوردی روونو ئاشکرایە . ئەو راستی‌یەیە کە نەتەوەی کورد خاوەنی سامانێکی گرانەهای لە بن نەهاتووی هونەری ئاوازو گۆرانی‌ی رەسەنەو . لە سەردەمێکی زۆر کۆنەوە لە ناو دڵو دەروونو ویژدانی میللەتدا ڕەگی قووڵ رۆیشتووەو . وەك بەڵگەیێکی مێژوویی بووە بە تۆمارێکی ڕاستگۆی ژیانی رابوردووی کۆمەڵگای کوردەواری‌و بە ئاوێنەی باڵا نومای ژیانی ئابووری‌و کۆمەلایەتی گەلەکەمانو لە هەموو دەورو سەر دەمێکدا رۆڵەکانی میللەت هەستو سۆزو ڕازی دڵو دەروونی خۆیان لە ناودا دۆزیوەتەوەو بە بەشێو تووشێکی جودانەکراوە لە ژیانی رۆژانەی خۆیاندا زانیوە .

ئەگەر بە شێوەیەکی گشتی و بە تێکڕایی سەیری هونەری ئاوازو گۆرانی کوردی بکەین‌و لە لق‌و پۆپ‌و جۆرەکانی وورد ببینەوە ، دەبینین هەموویان بە قەدی دارێکی گەورەو قایمی بوونی گەلەکەمانەوە لکاون‌و وەك جۆگەو رووباری ساردو سازگار لە یەك سەرچاوەوە هەڵ دەقوڵێن‌و بۆ ناو دەریاچەی هەست‌و نەستی مرۆڤی کورد دێنە خوارو بەرەو دەریای بیرو ئەندێشەی قووڵی رۆڵەکانی شۆڕ دەبنەوە ، بەڵام لەگەڵ ئەو خاسیەتە گشتی‌یەشی‌دا دەبینین ئەو هونەرە ناسك‌و بەرزە لەهەر جێ‌و شوێن‌و مەڵبەندەی کوردستاندا جۆرە مۆرك‌و چەشنە گورجی‌و خاوییەکی لە ناودا پەیدا دەبێ‌و ، لە لای مەقامناسان‌و هونەرمەنداندا بە ئاشکرایی لێکدی جودا دەکرێنەوە ، وەك بڵێ‌ی : لاوك لەناو کرمانجی ژووروو ، حەیران لە ناو کرمانجی خواروو بە تایبەتی لەناو دەشتی کوردستان‌و ، هۆرە لە ناو جاف‌و مەقام‌و بەستەی هەمە جۆریش لەناو شارەکانداو لە هەر شوێنەش جۆرە مۆرکێکی تایبەتیان بە سەرەوەیە .

هەندێ مەڵبەندو شاری کوردستان ، مەڵبەندی سەرهەڵدان‌و گەشە کردنی هونەری ئاوازو گۆرانی کوردی بوون . لە موکریان‌و ، بە تایبەتی شارەکانی وەك مەهابادو سەردەشت چاوگەی سەرهەڵدانی ئەو هونەرە ناسکە بوون‌و ، شاری کۆیە قۆناغی سەرە ری‌و ناوچەی رێك‌خستن‌و مشتومال کردنی ئەو ئاوازو گۆرانیانەو شاری سلێمانیش مەڵبەندی گەشەکردن‌و بەرەو پێشەوە بردنیان بووە .

تایەر تۆفیق‌و شاری کۆیە :

مامۆستا تایەر تۆفیق لە شاری کۆیە ، شاری شیعرو هونەری ئاوازو گۆرانی ، مەڵبەندی رێکخستن‌و مشتومال کردنی هونەری ئاوازی کوردی ، لە ساڵی ۱۹۲۲ دا لە دایك بووەو ، لە ساڵی ۱۹۲۹ دا باوکی لە سوختەخانەی (مەلای رەش)ی کۆیە لەبەر

خوێندنی ئایینی داناوەو قورئانو گوڵستانو بۆستانی تەواو کردووە .

لە ساڵی ١٩٣٣ دا چۆتە قوتابخانەی یەکەمی سەرەتایی کۆیەو لە پۆلی دووەمدا وەرگیراوەو ، لە ساڵی ١٩٣٦ وە دەستی بە گۆرانی گوتن کردووەو مامۆستاکانی قوتابخانەکەی یەکەمین هاندەری بوون بۆ گرتنی ریبازی هونەری ئاوازو گۆرانی کوردی چونکە خاوەنی دەنگێکی خۆشو بێگرێ بووەو گوێچکەی هونەریی بە چریکەی بولبولانی باخەکانی شەمەو ئۆمەرخوچانو باغەو رەزی پلووسكو هەرمۆتەو ئاشانو سەیرانگاکانی دیکەی ئەو شارە گۆش بووە .

هەرچەندە تایەری هونەرمەند خۆی خاوەنی بەهرەیەکی هونەریی گەورەیە لە مەیدانی ئاوازو گۆرانیی کوردیدا ، بەڵام پەروەردە بوونی لەو شارە زیندووە هوشیارەدا بووە بە مایەی گەشە کردنی بەهرە هونەرییەکەی . رێچکەی ژیانی هونەریی لە پۆلی سێیەمی سەرەتاییەوە سەری هەڵداوە ، لەو کاتەی کە لە تیپی سروودی قوتابخانەکەیدا ئەندامێکی زۆر دەنگ خۆش بووە ، لە دواییدا لە کۆڕی ئایینیو ئاهەنگەکانی مەولوودی پێغەمبەرو دانیشتنی تایبەتی دۆستو برادەرانی خۆی وەك مەقابێژێکی بە دەستەڵات رێگەی ناوبانگو شۆرەتی بۆ خۆی شەق کردووە ، تا بووە بە میراتگری مەقامبێژە بلیمەتەکانی ئەو شارە دێرینەی وەك (مەربێن)ی دەنگ خۆشو نەشئەتی رەشید ئاغاو حاجیە گەورە و رەفیق چارچاو و عەبەی چایەچیو مەلا ئەسعەد و سێوە ، بەڵام دەبێ ئەوەش لە بیر نەکەین کە تایەر تۆفیق) کتو مت ئەو هونەرەی مەقامی کوردی بە بێ دەست لێدانو بەرەو پێشەوە بردن وەرنەگرتووە ، بەڵکوو جۆرە گۆڕانکاریو چەشنە داهێنانێکی نوێی خستۆتە ناو و ، تەرزە خاسیەتێکی تایبەتی خۆی پێ داون ، بە جۆرێکی هونەرییانەی وا کە لەگەڵ دەنگە خۆشو زوڵاڵەکەیدا بگونجێن .

لە سەرەتای ژیانی هونەریدا ، لە مەقام گوتنی لەسەر شیعری کلاسیکی کوردی سوودی لە رێبازی هونەرمەندی خوا لێ خۆش بوو (مەلا ئەسعەد)و لە دوایشدا لە هونەرمەند (ئەحمەدی حەمە مەلا)[أ] وەرگرتووە ، بەڵام کە بازووی هونەریی بەهێز بووە خۆی بووە بە خاوەنی رێبازێکی تایبەتیو دەنگێکی هونەریی رەسەنو لە ئاوازو گۆرانیی گوتنی کوردیداو خاوەنی دەنگو ئاوازی پڕ سۆزی خۆی .

تایەر تۆفیق لە دوای هونەرمەند (ئەحمەدی حەمە مەلا)

یەکەم گۆرانی بێژی کورد بووە لە شاری کۆیە ، توانی هونەری گۆرانی کوردی لە کۆری ئایینیو ئاهەنگەکانی مەولوودی پێغەمبەر و لەسەر حەفەلو منارەو گۆمبەتی مزگەوتانەوە بهێنێتە ناو کۆری جەماوەری میللەتو بیهاوێتە قالبی گۆرانی نەتەوایەتیو سیاسیو توانی گۆرانی کوردی لە دیوەخانی ئاغایان دەربهێنێو بیباتە سەر شانۆی ئاهەنگی نەورۆز و جەژنە نیشتمانییەکانی وولاتو ، لە دواییشدا بردی بۆ جیهانێکی فراوانترو لە ئیستگەی کوردیی رادیۆی عیراقەوە بە هەموو لایێکی دا بلاوکردەوە .

تایەر تۆفیق دەنگێکی هونەریی رەسەنە :-

مامۆستا تایەر تۆفیق گۆرانی بێژێکی هونەرمەندی بەدەستەلاتە ، خاوەنی دەنگێکی زولالی تایبەتیی رەسەنەو شێوەی گۆرانی گوتنەکەی لە ناو دەیان دەنگ بەلکوو لە ناو سەدان دەنگ دەناسرێتەوەو ، گرنگیی دەنگەکەی لەوەدایە ، لە وەتی دەستی بە گۆرانی گوتن کردووە ، تاکوو ئەمرۆشی لەگەلدایێ ، هەمان جۆشو سۆزی هەیەو ، بە هەمان هێزو تین گۆرانی دەلێ ، بۆمان هەیە بلێین : گۆرانی گوتنی ئەمرۆی ، لەگەل هی چل سال لەمەو بەری جیاوازییێکی ئەو تۆی نییەو ، هەمان جۆشو خرۆش دەدەن بە هەستو هۆشی گوێگر ، تەنیا ئەوە نەبێ بە ئاستەم بێ هێزیو نەخۆشی پێوە دیارەو توانیویەتیشی چارەسەری ئەو دیاردەیە بکات بە گوتنی گۆرانی وا کە لەگەل هێزو تاقەتیو لەگەل شەوقو ئارەزووی دەروونی خۆیدا بگونجێو .

گەلێ گۆرانی بێژی دەنگ خۆش کە دەکەونە تەمەنی پیریی دەنگە خۆشو ناسکەکەیان ناساز دەبێ ، کەچی ئەو دیاردەیە بە هیچ جۆرێك لەم هونەرمەندەمان هەست پێ ناکرێ .

هەر کەسێکی کەمێك ئاشنای هونەری ئاواز و گۆرانیی کوردی بێو گوێی لە ناوی تایەر تۆفیق بێ یەك سەر ئاوازی گۆرانییەکانی (زولفت بە قەدتدا کە پەرێشانو بلاوە)ی (نالی) و (چاوەکەم زانیوتە بوچی خەو لە چاوم ناکەوێ)ی (مستەفا بەگی کوردی)و (لە مەیدانی بەهارا شارەکەی کۆ)و (لەسەر شەو رۆژی داناوە)ی (حاجی قادری کۆیی)و (ئیش کە رووی ئیستێ لە هەوارزە)ی (شوکری فەزلی)و (لە باغان ئاهو نالین دێ)ی (وەفایی)و (مەکەن مەنعی ئاشقان)ی (ئەحمەدی کۆر)و (تا بە کەی قوربان بنالم)ی (تایەر بەگی جاف)و (چوارینەکانی خەیام)و (غەزەلە ناسکەکانی صافی هیرانی)و (عەونی)ی کۆیی و (پەلە هەور)ەکەی (گۆرانی نەمر)و (گولی سەربەستی)ی (بەختیار زێوەر)و (بیستو حەوت سالە)کەی (بێکەس)و (ئەی بادی شەمال)ی (دلدار)و چەند شیعرێکی تەرو پاراوی (مەدهۆش)و (دلزار)و (هەژار)و گەلێ چەپکە گولی گولزاری شیعری فۆلکلۆریی کوردی دێتەوە یاد و لەگەل ئەندێشەی شیعرەکانو ئاواز و دەنگە خۆشەکەی ئەم هونەرمەندە کوردەماندا دەژی .

ئیستاش با ئێمە خۆمان لەو دابو دەستوور و نەریتە کۆنەی بابو باپیرانمان رزگار بکەین کە لەمەو بەر هیچ نرخێکیان بە زاناو ئەدیبو هونەرمەندانیان نەداوە تاکو لە ژیاندا بوون ، کەچی کە ئەو ساعاتەی کۆچی دواییشیان کردووە ، کەوتوونەتە پێداهەلدانو کۆتەل بۆ رازاندنەوەو بردوویانن بۆ ریزی ئەولیاو پەیامبەرانی خودا .

با ئێمەی خوێندەوار قەدر زانی هونەری کوردی ئەو رێزلێنانەی هونەرمەندو زانایانمان بخەینە سەردەمی ژیانیانو ، بە تایبەتی کە تێر تەمەن دەبن ، با نرخی رەوایان بدەینە دەستو دەستی حورمەتو رێزلێنانیان بۆ بە سنگەوە بگرین ، چونکە مردن خۆی لە هەموو ئادەمیزادێك لە کەمین ناوە و چاوەروانی دەفەتو کەلێنێکە لێیەوە پەلامار بداتو ، ئەو کاتەش ئەم دەرفەتەی ئێسامان لەدەست دەچێو هونەرمەندەکانمان لەسەر شانۆی ژیانو دنیای داهێنان نابێنو دەبێ پاش ماوەیەکی دیکە یەکێکی دوورە دەستی نەدیتیو نەناسی بێو لە ژیانو بەرهەمی ئەو زاناو هونەرمەندانە بکۆلێتەوە ، ئەوجا هەر مەزانە چی لێ بکاو چی پێ بکا ؟ ! لەوانەیە شتی وای بخاتە پال کە هەر بەلاشییەوە نەچوویێو سالە رێیەکی لێوە دوور بووبێ ، کەچی ئێستا وا لەبەر چاومان دێنو دەچنو گوێمان لە دەنگو ئاوازو بەرهەمەکانیان دەبێو چیمان بوێ لێیان وەردەگرینو ، چیمان لێ نەزانینو لێیان بوو بە گرێ لێیان دەپرسین .

کەریم شارەزا
هەولێر : ١٩٨٢/٥/٢٧

(×)خوالێ خۆشبو ئەحمەدی حەمە مەلا باوکی کاك - وریا-ی هونەرمەندە کە ئەندامی هەرە بەناوبانگی تیپی موسیقای باواجی بوو . .روشنبیری نوێ)